

FASILƏSİZ TƏHSİLİN FUNKSIYALARI

ƏLİYEV A.S.

*Bakı Dövlət Universiteti,**“Kitabxanaların kompüterləşdirilməsi” ETL, k.e.i.**ay_gun20@mail.ru*

Məqalədə fasiləsiz təhsil sistemi, onun şəxsiyyətin inkişafında, bilik, bacarıq, vərdişlərinin təkmilləşməsindəki rolu açıqlanır. Hər bir fərdin ümumi və xüsusi qabiliyyətlərinin formalaşdırılmasında, onun peşə-ixtisas və mənəvi tələbatlarının təmin edilməsində, öz fəaliyyətini yenidənqurmasında fasiləsiz təhsilin funksiyalarının əhəmiyyətindən bəhs edilir.

Açar sözlər: fasiləsiz təhsil, təlim, kompensator funksiya, uyğunlaşmış funksiya, informativ funksiya

Fasiləsiz təhsilin əsasını insanın bütün ömrü boyu inkişafı prosesi, onun təhsil məkanında hərtərəfli hərəkəti və bu hərəkət üçün optimal şəraitin yaradılması təşkil edir. Fasiləsizliyin mənası şəxsiyyətin qabiliyyətlərinin və tələbatlarının inkişafından, hər bir adama şəxsi təhsil almaq imkanı verilməsindən və təhsil funksiyalarının tamlıqla həyata keçirilməsindən ibarətdir.

Təhsil funksiyalarının tamlıqla həyata keçirilməsi dedikdə hesab edilir ki, hər bir fəaliyyətin subyektləri yüksək səviyyədə təhsil almış insanlardır. Fasiləsiz təhsilə hər bir fərdin ümumi və xüsusi qabiliyyətlərinin formalaşdırılması, onun peşə-ixtisas və mənəvi tələbatlarının təmin edilməsi kimi baxılır.

Fasiləsiz təhsil sistemi dövlət, ictimai və digər təhsil müəssisələri şəbəkəsini, həmçinin özünütəhsil vasitəsilə hər bir işçinin fəaliyyətini və şüurunun ümumiyyətlə insanın inkişafının yolları, üsulları və vasitələri toplusunu əhatə edir. Fasiləsiz təhsil sistemi peşəkarlığın inkişafının müstəqil, ictimai və dövlət formalarını özündə birləşdirir və təhsilə qoyulan standartların ödənilməsi üçün vahid məqsədə yönəlməsi ilə xarakterizə olunur. Bu standartlar hər bir işçinin şüurunun, şəxsiyyətinin və fəaliyyətinin inkişaf səviyyəsinə qoyulan tələbləri müəyyən edir. Bu məsələlərin həlli təhsil sisteminin tərkib hissələri olan ümumi təhsil, peşə təhsili, diplomdansonrakı və əlavə təhsil yolu ilə həyata keçirilir [1].

Ümumi təhsil ümumtəhsil məktəblərində, gimnaziyalarda, liseylərdə, onun bəzi pillələri isə həm də peşə təhsili üzrə təhsil müəssisələrində peşə təhsili, peşə biliklərinin, bacarıqlarının və vərdişlərinin əldə edilməsini, ümumi mədəni səviyyənin, əxlaqi və vətəndaş məsuliyyətinin yüksəldilməsini nəzərdə tutur və peşə-ixtisas təhsili proqramlarını həyata keçirmək üçün uyğun lisenziyası olan təhsil müəssisələrində həyata keçirilir. Peşə təhsilinin

müəyyən mərhələləri peşə istiqaməti üzrə ixtisaslaşmış qeyri-təhsil müəssisələrində də həyata keçirilə bilər (istehsalat təcrübələri, sahə təcrübələri və s.) Diplomdansonrakı təhsil təhsil səviyyəsinin və elmi dərəcənin yüksəldilməsini nəzərdə tutur və magistratura, aspirantura, ordinatura, doktorantura və s. vasitəsilə həyata keçirilir. Əlavə təhsil müxtəlif əlavə təhsil proqramları vasitəsilə ümumi, peşə və diplomdansonrakı təhsilə əlavə olaraq əldə edilir və hər bir vətəndaşın, cəmiyyətin, dövlətin təhsil ehtiyaclarının ödənilməsinə xidmət edir. Fasiləsiz təhsilin hər bir səviyyəsi üzrə əlavə təhsilin əsas məqsədi şəxsiyyətin inkişafından, onun intellektual və peşə baxımından fasiləsiz olaraq təkmilləşdirilməsindən ibarətdir. Əlavə təhsil müxtəlif istiqamətli təhsil proqramları vasitəsilə uyğun lisenziyası olan əlavə təhsil müəssisələrində və özünütəhsil vasitəsilə həyata keçirilir. Fasiləsiz peşə təhsilinin quruluşu hər bir peşə üzrə kadrların sürətli və çevik hazırlanmasını və yenidən hazırlanmasını, eyni zamanda onların dünyagörüşünün genişləndirilməsini, hərtərəfli inkişaf etməsini, peşə mobilliyini və sosial müdafiəsini təmin edir.

Müasir cəmiyyətdə fasiləsiz təhsil insanın inkişafının ümumi ictimai forması və özündə bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olan təlim, tərbiyə və insan şüurunun inkişafı kimi üç prosesi əhatə edən bir sistem kimi baxılır. Təlim prosesində bu və ya digər prosesin mahiyyəti və həyata keçirilmə yolları öyrənilir, tərbiyə prosesində insan bir şəxsiyyət kimi formalaşır, şüurun inkişafı isə onun uzun illər ərzində bəşəriyyətin əldə etdiyi maddi, mənəvi və mədəni dəyərlərə yiyələnməsi kimi başa düşülür.

Fasiləsiz təhsil heç də fasiləsiz təlim demək deyil. Fasiləsiz təhsil dedikdə:

- şəxsiyyətin inkişafının fasiləsizliyi;
- təhsil prosesinin və təhsil proqramlarının fasiləsizliyi;
- təhsil xidmətlərini, təhsilin təşkilinin fasiləsizliyi nəzərdə tutulur.

Şəxsiyyətin inkişafının fasiləsizliyi dedikdə hər bir insanın müxtəlif təhsil müəssisələri və özünütəhsil yolu ilə fasiləsiz olaraq təhsil almağı nəzərdə tutulur. Bu halda insanın təhsil məkanında inkişafı üç məqsədlə həyata keçirilir:

- formal olaraq insanın öz təhsil səviyyəsini, təhsil dərəcəsini dəyişmədən sadəcə olaraq öz peşəkarlığını, peşə ustalığını artırır;
- ixtisasını dəyişmədən insan öz təhsil dərəcəsini artırır;
- cəmiyyətin sosial-iqtisadi tələbatına və öz şəxsi imkan və tələbatlarına uyğun olaraq insan öz peşə fəaliyyətinin istiqamətini dəyişmək üçün təhsil alır-yenidən hazırlanır. Təhsil prosesinin və təhsil proqramlarının fasiləsizliyi dedikdə öz inkişafının istənilən mərhələsində təhsil səviyyəsinin və ya peşə ustalığının yüksəldilməsi məqsədilə insanın təhsil prosesinə qoşulması imkanı və bunun üçün təhsil proqramlarında varisliyin təmin edilməsi nəzərdə tutulur.

Təhsil xidmətlərinin, təhsilin təşkilinin fasiləsizliyi dedikdə isə, bütöv-

lükdə cəmiyyətin, hər bir regionun, hər bir insanın təhsillə bağlı müxtəlif ehtiyaclarının və tələbatlarının ödənilməsinə imkan verən təhsil proqramlarının qarşılıqlı əlaqəsini və varisliyini təmin edən, fasiləsiz olaraq fəaliyyət göstərən təhsil xidmətləri məkanının, təhsil müəssisələri şəbəkəsinin və onlar arasında qarşılıqlı əlaqələrin yaradılması nəzərdə tutulur.

Fasiləsiz təhsil problemləri üzrə görkəmli rus tədqiqatçısı T.Y.Lomakina təhsilin fasiləsizliyini şərti olaraq 3 obyektə (subyektə) aid etmək olduğunu qeyd edir [4].

1. Şəxsiyyətə. Bu halda insanın fasilə vermədən daimi olaraq təhsil almasından söhbət gedir. O, ya ümumi təhsil müəssisələrində təhsil alır, ya da şəxsi təhsillə məşğul olur. təhsil mühitində insan 3 istiqamətdə hərəkət edə bilər. İlk növbədə insan formal təhsil səviyyəsində qalmaqla, məsələn, tibb bacısı və ya mühəndis olmaqla yanaşı ixtisas səviyyəsini, səriştəsini təkmilləşdirə bilər. Digər tərəfdən insan təhsilin müxtəlif pillə və səviyyələrində irəliləməyə doğru hərəkət edir və bununla o müəyyən pillə və səviyyələrdən keçə bilər yaxud da onlardan bəzilərini buraxa da bilər. Məsələn, tələbə ardıcıl olaraq ibtidi, orta və ali təhsil ala bilər və ya məktəbdən sonra birbaşa ali təhsil proqramına başlaya bilər. Üçüncüsü fasiləsiz təhsil nəinki təhsili davam etdirmək, o həmçinin təhsilin profilini dəyişdirmək imkanını nəzərdə tutur.

2. Tədris proseslərinə (tədris proqramlarına). Tədris prosesində fasiləsizlik bütün mərhələlərdə şəxsiyyətin tədris prosesinə daxil edilməsi xarakteristikası kimi çıxış edir. Həmçinin o təhsilin bir növündən digərinə, həyatın bir mərhələsindən digərinə keçid zamanı fasiləsizliyi xarakterizə edir.

3. Təhsilin təşkilati strukturuna. Belə halda fasiləsizlik hər bir insanda və regionda, həmçinin bütövlükdə cəmiyyətdə yaranan bütün tədris tələbatlarını təmin edə bilən tədris proqramlarının qarşılıqlı əlaqəsini və fasiləsizliyini təmin edən tədris xidmətləri sahəsini yaradan təhsil müəssisələri şəbəkəsini xarakterizə edir.

Beləliklə, fasiləsiz təhsil şəxsiyyətin təhsil mühitində müxtəlif istiqamətlərdə hərəkət etmək imkanını təmin etməli və bu cür hərəkət etmək üçün optimal şərait yaratmalıdır. Bu şərait insan üçün özünün seçdiyi yolla inamla hərəkətinə kömək edir.

Fasiləsiz təhsil elə təşkil olunmalıdır ki, hər bir şəxs təhsil, peşə və mədəni istiqamətdə qarşısına çıxan tələb və problemlərini həll edə bilsin. Lakin hər insan məhz hansı problemlərinin olduğunu müəyyənləşdirə bilmir. Fasiləsiz təhsil məhz şəxsin özünü düzgün qiymətləndirdiyi, hansı pillədə olduğunu və potensial imkanlarını təyin etmək üçün ona geniş şərait yaradıldığı zaman effektiv təsirini göstərir.

Bu mənada fasiləsiz təhsilin funksiyaları mühüm əhəmiyyətə malikdir. Fasiləsiz təhsilin funksiyalarının müəyyənləşdirilməsində bir sıra alimlərin müxtəlif yanaşmaları mövcuddur. Bunlardan Y.Şepanski [6], V.A.Konevani

[7], N.D.Sorokinı [5], A.Vladislavyevi [9] qeyd etməklər olar. Rus tədqiqatçı A.Vladislavyevin qənaətinə görə fasiləsiz təhsilin əsas funksiyaları aşağıdakılardır: diaqnostik, kompensator, uyğunlaşmış, informativ, kulturoloji, inkişafetdirici.

Fasiləsiz təhsil elə qurulmalıdır ki, hər bir insan onun sistemində ehtiyac duyduğu təhsil, peşəkar və mədəni tələbatlara və problemlərin həllini tapa bilsin. Lakin hər insan məhz hansı problemlərinin olduğunu müəyyən edə bilmir. Əgər hər bir insan üçün öz səviyyəsini müəyyən edə bilmə, öz potensial imkanlarını göstərmək imkanı yaradılsa fasiləsiz təhsilin fəaliyyəti təmin edilər, bu isə *fasiləsiz təhsilin diaqnostik funksiyası* deməkdir. Bütün mərhələlərində diaqnostik məsləhət məntəqələri və ya mərkəzləri yaradılsa, bütün mümkün diaqnostik metodlar işləni b hazırlanarsa o zaman fasiləsiz təhsilin diaqnostik funksiyası həyata keçirilə bilər.

Fasiləsiz təhsilin kompensator funksiyası şəbəkədə institut sistemində əlavə ümumi və xüsusi təhsil almağa imkan yaradan ən müxtəlif tədris üsulları mövcud olduqda meydana gəlir. Buna görə də yenidən axtarış, qiymət və distansion təhsilin müxtəlif formalarının aktuallığı artır. Xaricdə fasiləsiz təhsilin problemlərinin araşdırılmasında qiymətli təhsil böyük əhəmiyyətə malikdir. O əhalinin istənilən təbəqəsi üçün təhsil problemlərinin ən açıq və rahat həlli üsulu hesab edilir.

Fasiləsiz təhsilin uyğunlaşdırma funksiyası peşəkar fəaliyyətin xarakterinə, təhsil növünün və ya dərəcəsinin dəyişməsinə uyğunlaşmasına kömək etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu funksiyanın həyata keçirilməsi üçün ön plana iki əsas məsələ çıxır: bütün təhsil strukturlarının qarşılıqlı əlaqəsi, həmçinin peşəkar kadrların təkmilləşdirilməsi və yenidən təkmilləşdirilməsi. Ölkəmizdə operativ peşə dəyişiminin əsas problemi işsizliyin yaranması, əmək resurslarının düzgün bölüşdürülməməsi, əmək müqaviləsinin bağlanması müsbət və müqavilə əsasında olması ilə əlaqədar ölkəmizdə aktual olaraq qalır.

Fasiləsiz təhsilin informativ funksiyası şəxsiyyətin intellektual və informasiya tələbatının təmin edilməsindən ibarətdir. Təhsilin mövcud sistemindən əlavə o kütləvi informasiya vasitələri, soruş-məlumat ədəbiyyatı, kitabxana fəaliyyəti, muzey, klub, informasiya mərkəzləri, mümkün kurslar vasitəsilə həyata keçirilir.

Fasiləsiz təhsilin kulturoloji funksiyası yalnız əhalinin mədəni tələbatı ödənilməkdə deyil, həmçinin onların təmin edilmə yollarının işlənməsi və sorğular zamanı da özünü göstərir.

Fasiləsiz təhsilin inkişafı funksiyasının izahı bir qədər problematiki. Əgər onun məqsədi özünüifadə və özünüfəallığa səy göstərən hər bir şəxsiyyətin ictimai və şəxsi maraqlarının uyğunlaşmasına yönəlmişdirsə, o zaman fasiləsiz təhsilin bütün mahiyyəti eynidir və təhsil sistemini informasiya ilə

zənginləşdirilərək dəyişdirilməsindən ibarətdir. İnsan yalnız lazımı biliklər çantası əldə etməməlidir, həmçinin yaranmış problemlərin həlli üçün müstəqil özünütəmin və fəaliyyət üsullarına malik olmalıdır. *Fasiləsiz təhsilin məqsədi insanı bütün həyatı boyu öyrətməkdən deyil, bunları hər bir şəxsin özünün etməsinə öyrətməməkdən ibarətdir.* Başqa sözlərlə, fasiləsiz təhsil sistemi inkişaf edən xarakteri onun təbiətinə xas olduqda həyatı əhəmiyyət daşıyır. Funksiyaların heç biri onun həllini ümumi üsullarla həll etmək məqsəd qoyulmazsa, nəticəli şəkildə həyata keçirilə bilməz.

Sadalanan funksiyalar fasiləsiz təhsil sisteminin bütünlükdə inkişafına, formalaşmasına iştirak edərək, həyatla daha sıx əlaqələri qurmağa, təhsilin nəzəri və metodikası sahəsində yeni inkişaf yollarını inkişaf etdirməyə, təhsilin fərdiləşdirməsini, yeni texnologiyalardan və daha perspektiv texniki vasitələrdən istifadə etməyə əsaslanmışdır. Həmçinin hər bir fərdin ümumi və xüsusi qabiliyyətlərinin formalaşdırılmasına, onun peşə-ixtisas və mənəvi tələbatlarının təmin edilməsinə, öz fəaliyyətini yenidənqurmasına şərait yaradır.

ƏDƏBİYYAT

1. *Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu.* - Bakı, Hüquq
2. *Avropa birliyinin Memorandumu.* Lissabon 2000-ci il ədəbiyyatı, 2010.- 80 c.
3. *Ağamaliyev R. Fasiləsiz təhsil dedikdə... / R.Ağamaliyev, A.Kazımzadə // Azərbaycan məktəbi. - 2006. - №1. - S. 28-39*
4. *Ломакіна Т.Ю. Современный принцип развития непрерывного образования / М.: Наука, 2006. - 221с.*
5. *Сорокина Н. Д. Социальные функции образования: история и современность // Ежегодная научная конференция «Актуальные проблемы социологической науки и социальной практики». Сорокинские чтения МГУ. - 2002. - С. 17-18*
6. *Ян Щепаньский. Элементарные Понятия Социологии Общая редакция и послесловие Академика А.М.Румянцевца Издательство «прогресс». Москва 1969*
7. *Социальная идентичность в эпоху глобализации. - Studia culturae '7, СПб философское общество, СПбГУ. 2005*
8. *Социальная идентичность в эпоху глобализации. - Studia culturae '7, СПб философское общество, СПбГУ. 2005*
9. <http://www.km.ru/referats/5EC03D057CD24AF18A0177ACD727B0>

ФУНКЦИИ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЕ

АЛИЕВА А.С.

РЕЗЮМЕ

Основы непрерывного образование составляет образовательный процесс на всю жизнь. В статье рассматривается система непрерывного образование, роль образование в интеллектуальном развитие личности и роль библиотечно-информационное обслуживание в процессе непрерывного образование.

Ключевые слова: непрерывное образование, обучение, функции образования, познавательная функция, культурологическая функция, компенсаторная, адаптационная функция, развивающая функция.

FUNCTIONS OF CONTINUOUS EDUCATION

ALIEVA A.S.

SUMMARY

In the article is considered the system of continuous education, its role in human intellectual development, in his maturation of knowledge and skills. At the same time, the article discusses the value of the functions in the creation of continuous education of every individual, providing their general and special abilities, the formation of their professional activities and spiritual needs.

Keywords: Continuous education, training, compensatory function, cultural function, informative function, matching function.